

Geliş Tarihi:

19.01.2022

Kabul Tarihi:

14.05.2022

Yayımlanma Tarihi:

15.06.2022

Kaynakça Gösterimi: Şener, Ö., & Özkur, S. G. (2022). Eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerin maruz kaldıkları ikincil travma ve başetme yöntemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(43), 291-306. doi: 10.46928/iticusbe.1054158

EĞLENCE MEKÂNLARINDA ÇALIŞAN KONSOMATRİSLERİN MARUZ KALDIKLARI İKİNCİL TRAVMA VE BAŞETME YÖNTEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Araştırma

Özlem Şener

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Aydın Üniversitesi

ozlemsener@aydin.edu.tr

Sırma Gül Özkur

sirmaozkur@stu.aydin.edu.tr

Özlem Şener, İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü'nde Doçent Dr. Öğretim Üyesidir. Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümünde ders vermekte ve bu alanda araştırmalar yayınlamakta olup kendi ofisinde psikodrama ve bireysel/grup danışmanlığı hizmeti vermektedir.

Psk. Sırma Gül Özkur İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrencisi olup Oyun Terapisi Merkezi'nde çocuklara bireysel danışmanlık vermektedir.

EĞLENCE MEKANLARINDA ÇALIŞAN KONSOMATRİSLERİN MARUZ KALDIKLARI İKİNCİL TRAVMA VE BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Özlem Şener
ozlemsener@aydin.edu.tr
Sırma Gül Özkur
sirmaozkur@stu.aydin.edu.tr

Özet

Eğlence mekanlarında çalışan konsomatrisler, toplum tarafından dışlanmaya maruz kalmakta, bunun bir getirisi olarak travmalar yaşamaktadır. Travmaya maruz kalan konsomatrislerin baş etme becerileri, hayatın seyri bakımından kritik öneme sahiptir. Çünkü bu bireyler gece çalışmaları veya giyim tarzlarının etkisiyle sık sık travmatik olaylar yaşamakta ya da travmatik olaya şahit olmaktadır.

Amaç: Bu araştırmanın amacı, müzikhol tarzındaki eğlence mekanlarında konsomatris olarak çalışan kişilerin maruz kaldıkları ikincil travmalar ile bu travmaların sonucu olan stres ve zorluklarla baş etme yöntemleri arasındaki ilişki çeşitli demografik değişkenlerine göre incelenmesidir.

Yöntem: Bu amaçla 2021 yılında ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilen bu araştırma için İstanbul, İzmir, Aydın, Manisa ve Ankara’da bulunan eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerle yapılan görüşmeler ile 195 kişiden veri toplanmıştır. Araştırmada ölçme aracı olarak İkincil Travmatik Stres Ölçeği (İTSÖ) ve Başa Çıkma Yolları Ölçeği (BÇYÖ) kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmadan elde edilen sonuca göre, ikincil travmanın kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal alt faktörlerinin problem odaklılık alt faktörünü %19,1’lik bir düzeyde yordadığı, iyimserlik\sosyal destek arayıcı alt faktörünü de %12,7’lik bir düzeyde yordadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak konsomatrislerin maruz kaldıkları ikincil travmalar ile baş etme yöntemlerinin ilişkili olduğu bulunmuştur.

Özgünlük: Eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerde travmayla ilgili araştırmanın olmaması, araştırmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları İstanbul, İzmir, Aydın, Manisa ve Ankara’da bulunan eğlence mekanlarında çalışan 195 konsomatris tarafından verilen yanıtlarla sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler: Konsomatrislik, İkincil Travma, Stres, Baş Etme Becerileri

JEL Sınıflandırması: C1, C8, D83, J12

THE RELATIONSHIP BETWEEN SECONDARY TRAUMA EXPOSED BY BAR-GIRLS WORKING IN ENTERTAINMENT PLACES AND THE WAYS OF COPING

Abstract

Bar-girls working in entertainment venues are exposed to social exclusion and experience traumas as a result of this. The coping skills of the traumatized bar-girls are of critical importance in terms of the course of life, because these individuals frequently experience traumatic events or witness the traumatic event under the influence of their night work or clothing style.

Purpose: The aim of this research is to examine the relationship between secondary traumas experienced by people working as bar girl in music hall-style entertainment venues and the methods of coping with stress and difficulties as a result of these traumas, according to various demographic variables.

Method: For this purpose, data were collected from 195 people through interviews with bargirls working in entertainment venues in Istanbul, Izmir, Aydın, Manisa and Ankara for this research, which was carried out in a relational screening model in 2021. Secondary Traumatic Stress Inventory (STSS) and Ways of Coping Inventory (WCQ) were used as measurement tools in the study.

Findings: According to the results obtained from the research, it was determined that the avoidance, arousal and emotional violation sub-factors of secondary trauma predicted the problem orientation sub-factor at a level of 19.1% and the optimism/seeking social support sub-factor at a level of 12.7%. As a result, it was observed that the secondary traumas that the bar girls were exposed to and their coping methods were related.

Originality: The lack of research on trauma in bar-girl working in entertainment venues constitutes the originality of the research. The results of this research are limited to the answers given by 195 hostesses working in entertainment venues in Istanbul, Izmir, Aydın, Manisa and Ankara.

Keywords: Hostility, Secondary Trauma, Stress, Coping Skills

JEL Classification: C1, C8, D83, J12

GİRİŞ

“Konsomatris” kelimesi Latince kökenli “consumere” kelimesinden türemiş ve tüketmek, yiyerek bitirmek, harcamak anlamlarına gelmektedir. Türkçe ’de ise Türk Dil Kurumu’na göre, konsomatris terimini “gazino, bar gibi eğlence yerlerinde müşteri ile yiyip içerek çalıştığı yere kazanç sağlayan kadın” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2002). Konsomatris meslek tanımı ise; herhangi bir eğlence kulübünde özellikle pavyonlarda hizmet veren çalışan olarak tanımlanabilir. Müşteri beklentisiyle konsomatrisler ev, iş ve özel hayatlarındaki sıkıntılarını eğlence merkezlerinde konuşarak geride bıraktıklarını düşünen erkeklere, bulamadıkları sevgi ve ilgiyi sunarak onlara dert ortaklığı yapmaktırlar. Dünyada ve Türkiye’de konsomatris olarak çalışanların büyük bölümü, borçlu kaldıklarından, başkalarına borçları olduğundan dolayı bu mesleği icra ettiklerini belirtmektedir (Açıkalm, 2013 ve Niroula, 2017). Konsomatrislerin birçoğu evli ve kendi özel hayatında sıradan bir yaşam ve giyim tarzına sahip, sadece geçim kaynağı olarak bu işi yapmak zorunda kalmış bireylerdir (Tukabaeva, 2015).

Dinleme yolu ile icra edilen bu meslekte, konsomatrislerde travmaya yol açan birtakım psikolojik hasarlar oluşabildiği öngörülmektedir. Konsomatris olarak çalışan bireylerin maruz kaldıkları travmalar, bu araştırmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır. Öztürk ve Uluşahin (2016) travmaları, bireyleri psikolojik ve fiziksel olarak farklı biçimlerde gelişen zarar verici durumlarla olumsuz etkileyen her türlü yaşantılar olarak tanımlamaktadırlar. Çolak ve arkadaşları (2012) ikincil travmayı ise travma geçiren bireyin hikayesini farklı nedenle dinlemek, okumak ya da meslek gereği etkileşimde bulunmak zorunda kalan bireylerin travma geçiren kişinin yaşantılarıyla empati kurması sonucu kendi iç dünyasında yaşadığı değişimler olarak tanımlamaktadırlar. Bu bilgilerden yola çıkılarak, müzikhol türü eğlence mekanlarına müşteri olarak gelen kişilerin olumsuz hayat hikayelerini dinleyen konsomatrislerin ikincil travmaya maruz kalma durumları ve bu örselemelerle başa çıkma biçimlerinin incelenmesi bu araştırmanın temel konusudur.

Toplumda konsomatris olarak çalışan kişiler gece çalışmaları, giyim tarzları gibi faktörlerin etkisiyle dışlanmakta ve baskı altına alınmaktadır. Bir yandan eğlence mekanlarında çalışan bu kişilerin varlığına ilgi gösteren bir kesim varken bir yandan da toplum tarafından sosyal dışlanmanın olması, konsomatrislerin yaşam şartlarını zorlaştırmakta, kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmaktadır. Alkol tüketiminin yoğun olduğu mekanlarda konsomatris olarak çalışan kadınların aynı zamanda cinsel tacize maruz kalma olasılıkları yüksektir (Yalçın ve Erkoç, 2019). Konsomatrisler, işleri gereği insanlarla yakın ilişki içinde olmak durumundadır ve bu durum konsomatris olarak çalışan bireylerde tükenmişlik düzeyini artırmaktadır (Ateş ve Şahin, 2019). İşlerinin gereği olarak gelen müşterilerin olumsuz hayat hikayeleriyle ikincil dereceden olumsuz etkilendiği düşünülmekte ve bu olumsuz etkilerle baş etmede geliştirdikleri stratejiler üzerine herhangi bir araştırma bulunmamaktadır.

Travma, bireyin ruhsal ve bedensel varlığını çok değişik biçimlerde sarsan, inciten ve yaralayan her türlü olay olarak tanımlanmakta (Kokurcan ve Özsan, 2012) ve travmatik olaylara maruz kalmak bireyin psikolojik dünyasında büyük zorlanmalara ve yaşamının ileriki dönemlerinde kalıcı izlere neden olmaktadır. Öztürk ve Uluşahin'e (2016) göre bu izler ve etkilenmeler, yaşanan olayın travmatik şiddeti ile ilişkili olmakla birlikte kişinin psikolojik sağlamlığı, genetik yapısı, benlik gücüne bağlı olarak zorlanma derecesi değişmektedir. İkincil travma ise travmaya maruz kalmış bireylerle doğrudan iletişim ve etkileşim içinde bulunmak durumunda olan insanların maruz kaldığı durum olarak tanımlanmaktadır (Bride, 2007; Gürdil, 2014). İkincil travmalara maruz kalmış bireylerin dünyayı görüş biçimi, benlik değeri, manevi yaşantıları önemli değişikliklere uğramaktadır (Tansel ve ark., 2016). Bu yenilikler kalıcı ve olumsuzluklara da yol açmaktadır. Bireyin kendini travmatik yaşantıların yarattığı bu olumsuz değişikliklerden koruması için baş etme mekanizmaları devreye girmektedir.

Folkman ve Lazarus'un (1985) baş etme modeline göre birey, stres faktörleriyle karşılaştığı zaman olası sonuçları değerlendirmekte ve bu süreç onun duygusal ve davranışsal tepkilerini etkilemektedir. Herhangi bir travma durumuna maruz kalan bireylerin problem odaklı ve duygusal odaklı olmak üzere iki farklı başa çıkma stratejisi kullandığı dikkati çekmektedir. Birey problem odaklı ise sorunu doğrudan ele alıp çözüm geliştirir, duygusal odaklı ise kaçınma, aşırı sorumluluk alma gibi travmatik yaşantıyı görmezden gelen ve travma ile baş etmeyi zorlaştırıcı etki yaratan bir yol seçer. Duygusal odaklı stratejiler benimseyen bireylerin travma sonrası stres geçirme oranı problem odaklı strateji kullananlara göre daha yüksektir (Demirci Aygün, 2019).

Bazı meslek gruplarının ve meslek deneyimlerinin ikincil travma geçirme riskinin daha yüksek olduğu, çalışma saatlerinin yüksek olması, travmaya maruz kalmış bireylerle sık etkileşimde bulunması, ağır çalışma yükü, travmatik olayın insan eliyle yapılmış olması, ağır fiziksel yaralanma ya da ölümle sonuçlanması gibi etkenlerin ikincil travmanın şiddetini arttırdığı, bunun yanında ikincil travmaya maruz kalan bireyin yaş, eğitim düzeyi, sosyal düzeyi, aldığı özel sosyal destek eğitimlerinin travmanın yarattığı stresi azalttığına yönelik bulgular olduğu, yapılan çalışmalarla belirlenmiştir (Çınarbaş ve Doğan, 2019;Gündüz, 2020). İkincil travmaya maruz kalan bireyin önceden kendi başından travmatik bir olayın geçmiş olması ise kişinin travmaya karşı zihinsel algısının nasıl olduğuna ve bilişsel inançlarına göre değişmektedir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Yaptığı iş dolayısıyla insanların travmatik hikayelerini dinlemek durumunda kalan ya da bazı travmatik yaşantılara şahit olan meslek gruplarından biri de eğlence sektöründe çalışan konsomatrislerdir. Bu bağlamda konsomatrislerin ikincil travmalara maruz kalma sıklığının, etkilenme düzeylerinin ve şiddetinin belirlenmesi bu araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Toplumda değersizleştirilen ancak varlığı yadsınamayacak konsomatrislik mesleğinde çalışan kişilerin içinde buldukları duruma bilimsel bir ışık tutulmuş olması amaçlanmaktadır.

Dışarıdan bakıldığında oldukça renkli ve çekici görünen eğlence mekanları, zor çalışma koşulları ve kendine ait sorunları olan bir sektördür. Çalışma ortamı içinde şiddete maruz kalmak, ücretlerin düzensizliği, çalışma saatlerinin yoğunluğu, farklı kültür ve eğitim seviyelerinde insanlarla etkileşmek zorunda kalmak, diğer insanlar tarafından dışlanmak, kendi isteği ile çalışmamak gibi birçok sorunu barındırmaktadır (Kutluk ve Yiğit, 2018). Konsomasyon işi ise hizmet sektöründe utandırılması gereken vasıfsız işçilerin yaptığı bir iş olarak görülmektedir. Ancak Tukabaeva'ya (2015) göre sadece güzelliğin yetmediği, müşterilerin dilinden anlayabilen ve dinleme kabiliyeti olan, kime nasıl davranması gerektiğini bilen bir kültürel yapıya sahip olması gerektiğini ifade etmektedir.

Eğlence mekanlarında sohbet yoluyla müşteriyi tüketime teşvik etme kurgusu üzerine kurulu dünya genelinde önemli rol üstlenen konsomatrislerin travmatik hikayeleri olan müşterilerle sık iletişim ve etkileşimde olmaları ve aynı zamanda zor çalışma koşullarında kendilerinin de travmatik olaylar yaşama riskinin yüksek olması nedeniyle konsomatrisler risk grubu içindeki meslek gruplarından biri olarak tanımlanabilir. Bu araştırmada, travma yaşayan kişilerin hikayelerini dinleyen müzikhol türü eğlence mekanlarındaki konsomatrislerin dolaylı yoldan travmaya maruz kalma düzeyini belirlemek ve bu durumla baş etme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek hedeflenmektedir. Bu amaçla, travma yaşayan kişilerin hikayelerini dinleyen, müzikhol türü eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerin ikincil travmaya maruz kalma durumları ile başa çıkma yolları arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak araştırmanın temel problemi olarak belirlenmiştir. İkincil travma alt boyutlarından kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal ile başa çıkma becerileri alt boyutlarından problem odaklılık, kadercilik, çaresizlik ve sosyal destek arayışı arasındaki ilişkinin incelenmesi araştırmanın alt problemini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, konsomatrislerin ikincil travmaları ile baş etme stratejileri arasındaki ilişkiyi ele almak üzere ilişki tarama modelinde yapılmıştır. Büyüköztürk (2009) ilişki tarama modelinden yararlanan araştırmalarda, diğer yöntemlere nazaran belli bir zaman sınırlaması içinde evreni temsil eden büyük örneklem grubu aracılığıyla elde edilen verilerle iki veya ikiden daha fazla değişken arasındaki değişim ve bu değişimin şiddetinin ölçülmesi hedeflendiğini ifade etmektedirler.

Verilerin Toplanması

Araştırmacıların bizzat kendi çabaları ile 2021 yılında, verilerin toplanması için İstanbul, İzmir, Ankara, Manisa ve Aydın illerinde bulunan polis merkezleri, bu illerin eğlence merkezleriyle meşhur semtlerinde konsomatris hizmeti veren mekanların sahipleriyle ve Ankara'ya özgü yalnızca "Night Coiffeur" adı altında, akşamları mesai yapan, genellikle konsomatrislere hizmet veren kuaförlerde görüşmeler gerçekleştirilerek yaklaşık iki aylık bir zaman diliminde verilere ulaşılmıştır. Verilerin bu şehirlerden toplanmasının sebebi verilere ulaşma elverişliliğinin bulunmasıdır. Veri toplama

sürecinde konsomatrislerin tedirginliğinden dolayı çeşitli zorluklarla karşılaşılsa da çoğu kimlik bilgisi kullanılmayacağı için istenilen bilgileri vermeye razı olmuşlardır. Veri toplama süreci için gerekli etik kurul raporu 27.10.2021 tarihli ve 2021/11 sayılı kararı ve E-88083623-020-30251 sayılı yazısı ile bağlı bulunulan üniversitenin etik kurulunca onaylanmıştır.

Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini eğlence mekanlarında çalışan konsomatrisler oluşturmaktadır. Veriler iki ay süresince, veri toplama aracı ile Ankara, İstanbul, İzmir, Aydın ve Manisa illerindeki eğlence mekanlarında konsomasyon hizmeti veren 210 kişiden toplanmıştır. Eksik veya hatalı olan 15 veri araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

		n	%
Yaşanılan Şehir	Ankara	18	9
	İstanbul	13	7
	Aydın (Germencik)	26	13
	Aydın (İncirliova)	16	8
	İzmir	24	12
	Aydın (Kuşadası)	15	8
	Aydın (Nazilli)	27	14
	İzmir (Selçuk)	21	11
	Aydın (Söke)	13	7
	Manisa (Turgutlu)	22	11
Eğitim düzeyi	İlköğretim	57	29
	Ortaöğretim	77	39
	Lise	37	19
	Lisans	15	8
	Yüksek lisans	2	1
	Doktora	1	1
	Hiçbiri	6	3
Yaş grubu	18-20 yaş	34	17
	20-30 yaş	100	51
	30-40 yaş	56	29
	40-50 yaş	5	3
Büyüdüğünüz bölge	Ege Bölgesi	46	24
	Marmara Bölgesi	35	18
	Karadeniz Bölgesi	6	3
	Akdeniz Bölgesi	24	12
	İç Anadolu Bölgesi	22	11
	Doğu Anadolu Bölgesi	15	8
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	31	16
	Diğer	16	8
Medeni durum	Evli	11	6
	Bekar	60	31
	Boşanmış	47	24
	Dul	36	18
	Açık ilişki	6	3
	Sevgilisi var	35	18
	Toplam	195	100

Tablo 1’de araştırmaya katılanların %14’ü Nazilli’de yaşadığını, %100’ü kadın, %39’u en son ortaöğretimden mezun olduğunu, %51’i 20-30 yaş arasında olduğunu, %24’ü Ege bölgesinde büyüdüğünü, %6’sı evli, %31’i bekar, %24’ü boşanmış, %18’i dul, %3’ü açık ilişki yaşadığını ve %18’i sevgilisi olduğunu belirtmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan Demografik Bilgi Formu, İkincil Travmatik Stres Ölçeği (İTSÖ) ve Başa Çıkma Yolları Ölçeği (BÇYÖ) kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu

Bu formada cinsiyet, yaş, en son mezun olunan eğitim programı, büyüdüğü bölge ve medeni durum değişkenleri yer almaktadır.

İkincil Travmatik Stres Ölçeği (İTSÖ)

Bride ve arkadaşları (2004) tarafından geliştirilen ölçek, travma sonrası stres belirtilerini gösteren bireylerle çalışan meslek çalışanlarının stres belirtilerini ölçmek için geliştirilmiş bir öz bildirim ölçeğidir. Beşli likert tipinde olan ölçek 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek stres düzeyini, düşük puan düşük stres düzeyini göstermektedir. 1, 5, 7, 9, 12, 14, 17. maddeler kaçınma alt boyutu; 4, 8, 11, 15, 16. maddeler uyarılma alt boyutu ve 2, 3, 6, 10, 13. maddeler duygusal ihlal alt boyutuyla ilgilidir. Bride ve arkadaşları İTSÖ’nün iç tutarlılık katsayısını ölçeğin bütünü için .94; duygusal ihlal için .83; kaçınma için .89 ve uyarılmışlık için .85 olarak bulmuşlardır.

Ölçek, Yıldırım ve ark. (2018), tarafından sağlık çalışanları örneklemiyle Türkçe ’ye uyarlanmıştır. Yıldırım ve ark. (2018), tarafından sağlık çalışanları örneklemiyle Güvenirlik katsayısı ölçeğin tüm maddelerinin toplamı için .91; duygusal ihlal için .84; kaçınma için .78 ve uyarılmışlık için .82 olarak bulunmuştur. Katılımcıların ikincil travmatik stres düzeyine bakıldığında, kaçınma boyutu (20.67±5.03) yüksek, uyarılma boyutu (16.68±4.4.) yüksek, duygusal ihlal boyutu (10.99±4.79) düşük ve ikincil travmatik stresin (48.34±11.80) orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Başa Çıkma Yolları Ölçeği (BÇYÖ)

Folkman ve Lazarus (1985) tarafından geliştirilen ölçek, insanların stresli durumlarla nasıl başa çıktıklarını ve hangi stratejileri kullandıklarını belirlemek için oluşturulmuştur. Stresli durumlarda kişinin bilişsel ve davranışsal stratejilerini içeren ölçek 66 maddeden oluşmaktadır. Ölçek; problem odaklı, sosyal destek arayan, mesafeli durma, sanrılar, kendini soyutlama, kendini suçlama, pozitiflik ve stresi azaltma olmak üzere 8 alt ölçekten oluşmaktadır.

Karancı ve ark. (1999) tarafından Dinar depremi sonrası yapılan çalışma ile ölçek kısaltılarak 42 madde haline getirilmiştir. Kesimci’nin (2003), meme kanseri hastaları ile yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre ölçek problem çözme odaklı, kadercilik, iyimser/sosyal destek arayıcı ve çaresizlik olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. 5, 19, 22, 25, 28, 31, 38, 39, 41. maddeler problem çözme

odaklı; 1, 2, 9, 10, 14, 15, 16, 20, 24, 29, 30, 33, 34, 37. maddeler kadercisi; 12, 17, 26, 35, 36, 40. maddeler çaresizlik ve 3, 4, 6, 7, 8, 21, 23, 27, 42. maddeler iyimser/sosyal destek arayıcı olarak belirlenmiştir. 11, 13, 18 ve 32. maddeler alt ölçeklere dahil edilmemiştir. Ölçek 3'lü likert (1=Hiçbir zaman, 2=Bazen, 3=Her zaman) tipindedir.

Katılımcıların başa çıkma yollarına bakıldığında, problem odaklı boyutu (2.29 ± 0.41) orta, kadercilik boyutu (2.33 ± 0.39) yüksek, çaresizlik boyutu (2.39 ± 0.49) yüksek, iyimser/sosyal destek arayıcı boyutu (2.31 ± 0.39) yüksek ve başa çıkma yollarının (2.31 ± 0.32) yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Başa çıkma yollarından en yüksek puana çaresizlik boyutunun sahip olduğu tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS 21.0 programı ile analiz edilmiştir. Analizlerin öncesinde başlangıç analizleri yapılmıştır. Bu şekilde verilerin doğruluğu, kayıp ve aykırı değerler incelenmiştir. Konsomatris olarak çalışanların yaşadıkları ikincil travma ile baş etme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek için ilk olarak verilerin normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Buna göre çarpıklık ve basıklık değerlerine göre elde edilen verilerin normal bir dağılım gösterdiği ve değerlerin (-2) ila (+2) aralığında olduğu sonucuna varılmıştır. Bu koşulun yerine geldiği durumlarda verilerin normal dağılıma sahip olduğu varsayılmaktadır (George ve Mallery, 2010). Katılımcılarda ikincil travmaya maruz kalmanın başa çıkma yöntemlerini yordayıp yordamadığına bakmak için regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre ANOVA, Pearson Korelasyon Katsayısı ve Çoklu Regresyon Analizi uygulanmış ve %95 güvenilirlik ile test edilmiştir. İkincil travmatik stres ölçek ifadelerinin 0.89 ve başa çıkma yolları ölçek ifadelerinin 0.92'lik düzeyde bir güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. Kurulan regresyon modelinde ikincil travma puanlarının yordayıcısı olarak başa çıkma yolları puanları kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan bireylerin maruz kaldıkları ikincil travma düzeyleri ve bunlarla baş etme yöntemleri hakkındaki bulgular bu kısımda yorumlanmaktadır.

Tablo 2. Konsomatrislerin İkincil Travmatik Stres Düzeyleri Toplam Puanı ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tanımlayıcı Değerler

	n	Min.	Max.	Ort.	SS
Kaçınma	195	10.00	35.00	20.67	5.03
Uyarılma	195	7.00	25.00	16.68	4.40
Duygusal ihlal	195	5.00	25.00	10.99	4.79
İkincil Travmatik Stres (Toplam)	195	24.00	85.00	48.34	11.80

Tablo 2'de konsomatris olarak çalışanların yaşadıkları ikincil travmaya maruz kalma tarzları kaçınma düzeyi 20.67 ± 5.03 , uyarılma düzeyi 16.88 ± 4.40 ve duygusal ihlal düzeyi 10.99 ± 4.79 olarak

saptanmıştır. Kaçınma düzeyinin en yüksek, duygusal ihlal düzeyinin ise en düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Başa Çıkma Yolları Toplam Puanı ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tanımlayıcı Değerler

	n	Min.	Max.	Ort.	SS
Problem odaklı	195	1.00	3.00	2.29	0.41
Kadercilik	195	1.00	3.00	2.33	0.39
Çaresizlik	195	1.00	3.00	2.39	0.49
İyimser\Sosyal Destek Arayıcı	195	1.00	3.00	2.31	0.39
Başa Çıkma Yolları (Toplam)	195	1.00	3.00	2.31	0.32

Tablo 3'te konsomatris olarak çalışanların başa çıkma yöntemlerinden problem odaklı düzeyi 2.29 ± 0.41 , kadercilik düzeyi 2.33 ± 0.39 , çaresizlik 2.39 ± 0.49 ve iyimserlik/sosyal destek arayıcı düzeyi 2.31 ± 0.39 . Başa çıkma yöntemlerinden çaresizlik en yüksek, iyimserlik/sosyal destek arayıcı düzeyinin ise en düşük olduğu gözlenmiştir.

Tablo 4. İkincil Travmatik Stres Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Başa Çıkma Yolları Ölçeği Kadercilik Alt Boyutu Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar		p	F	p	Adj.R ²
	B	Std. Hata	Beta	t				
Sabit	1.917	0.125		15.344	0.000	4.426	0.005	0.050
Kaçınma	0.004	0.009	0.048	0.429	0.668			
Uyarılma	0.015	0.008	0.170	1.896	0.060			
Duygusal İhlal	0.008	0.008	0.092	0.988	0.324			

Bağımlı Değişken: Kadercilik

Tablo 4'te kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal değişkenlerinin kadercilik üzerinde bir etkisinin olup olmadığını görmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış ve modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal değişkenlerinin kadercilik üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0.05$).

Tablo 5. İkincil Travmatik Stres Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Başa Çıkma Yolları Ölçeği Çaresizlik Alt Boyut Puanı Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar		p	F	p	Adj.R ²
	B	Std. Hata	Beta	t				
Sabit	1.482	0.140		10.62	0.000	20.413	0.000	0.231
Kaçınma	-0.005	0.010	-0.048	-0.482	0.630			
Uyarılma	0.055	0.009	0.498	6.172	0.000			
Duygusal İhlal	0.007	0.009	0.070	0.839	0.403			

Bağımlı Değişken: Çaresizlik

Tablo 5'te kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal değişkenlerinin çaresizlik üzerinde bir etkisinin olup olmadığını görmek amacıyla Çoklu Regresyon analizi yapılmış ve çoklu regresyon sonucunda modeli anlamlı olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal değişkenlerinin problem odaklılık üzerinde %23,1'lik bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($R^2=0,231$). Uyarılma değişkeninin çaresizlik üzerinde etkisi olduğu ($p<0.05$) ancak kaçınma ve duygusal ihlal değişkenlerinin etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 6. İkincil Travmatik Stres Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Başa Çıkma Yolları Ölçeği İyimser\Sosyal Destek Arayışına Alt Boyutu Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar		p	F	p	Adj.R ²
	B	Std. Hata	Beta	t				
Sabit	1.751	0.118		14.832	0.000	10.385	0.000	0.127
Kaçınma	0.015	0.008	0.197	1.836	0.068			
Uyarılma	0.005	0.008	0.053	0.618	0.537			
Duygusal İhlal	0.015	0.007	0.183	2.053	0.041			

Bağımlı Değişken: İyimser\Sosyal Destek Arayıcı

Tablo 6'da kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal değişkenlerinin çaresizlik üzerinde bir etkisinin olup olmadığını görmek amacıyla Çoklu Regresyon analizi yapılmış ve analiz sonucunda modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal değişkenlerinin iyimserlik\sosyal destek arayıcı üzerinde %12,7'lik bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir ($R^2=0,127$). Duygusal ihlal değişkeninin iyimserlik\sosyal destek arayıcı üzerinde etkisi olduğu ($p<0.05$) ancak kaçınma ve uyarılma değişkenlerinin etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerin dolaylı olarak maruz kalmaları travmalar ile başa çıkma yolları arasında ilişki olup olmadığını amaçlayan bu çalışmaya göre, konsomatrislerin ikincil travmaları ile başa çıkma tutumları arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yalçın ve Erkoç (2019) da yaptıkları araştırmada eğlence sektörünün çalışma koşullarının yıpratıcı olduğunu ortaya koyarken cinsiyet rollerinin de zorlaştırıcı etken olduğu vurgulanmıştır (Erdoğan ,2018). Buna göre eğlence sektöründe çalışan konsomatrislerin travma, stres, tükenmişlik gibi sorunlarla sık karşılaştıkları düşünülebilir. Araştırmada, eğlence mekanlarında çalışan katılımcıların %56,9'u gelecek kaygılarının olduğunu, %47,7'si uyku problemi yaşadıklarını, %42,6'sı kötü şeyler olacağından korktuğunu, %33,9'u tedirginlik yaşadıklarını, %23,6'sı konsantrasyon problemi yaşadıkları, %11,8'i kendilerini duygusuzlaşmış hissettiklerini ve keyfinin çabuk kaçtığını çok sık seçeneklerini işaretleyerek ifade etmiştir. Yöneltilen ifadeler katılımcıların kaygı, korku, tedirginlik, uyku ve konsantrasyon problemleri ilgili soruların ortalamalarının yüksek çıkması katılımcıların müşterilerden ve yaptıkları işten etkilendiklerini ve dolaylı olarak travma yaşadıklarını göstermektedir. Mesleki faktörlerin yanı sıra aile, çevre, kişilerarası ilişkiler, aşırı alkol tüketen müşterilerin tacizleri (Yalçın ve Erkoç, 2019)

gibi faktörler konsomatrislerde ikincil travma yaşanmasında etkili olmaktadır. Birey ve toplum düzeyinde bu meslek grubuna yönelik dışlayıcı yaklaşımın terk edilmesi, ikincil travma sıklığının azalması adına yardımcı rol üstlenmektedir. Araştırmada sonuç olarak eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerin ikincil travmaya maruz kalma olasılıklarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen araştırma sonucuna göre eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerin dinleme yoluyla maruz kaldıkları ikincil travmalarda başa çıkma yollarının kısmi olarak yordayıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya göre konsomatrislerin kaçınma, uyarılma ve duygusal ihlal boyutlarının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Konsomatrislerin ikincil travmalarla baş etme sürecinde maruz kaldıkları travmaya göre kadercilik, çaresizlik, iyimser/sosyal destek arayıcı gibi baş etme alt boyutlarından birini kullandıkları gözlenmiştir. Bu araştırmada baş etme yöntemi olarak çaresizliğin diğer alt boyutlara göre daha yüksek yordayıcı değere sahip olduğu tespit edilmiştir. Özen (2017), yaşamdan izi silinemeyen korkuların çaresizlik duygusunu ortaya çıkardığını, bazı durumlarda çaresizliğin güçsüzlük yerine çözüm aracı halini aldığını belirtmiştir. Konsomatrisler, geçmişte yaşadıkları travmaların etkisiyle birlikte çaresizliği baş etme yöntemi olarak kullanmaya yöneldikleri görülmektedir.

İkincil travma alt boyutlarından uyarılmaya maruz kalan konsomatrislerin baş etme yöntemi olarak çaresizlik yöntemine başvurdukları tespit edilmiştir. Konsomatrislerin sosyal destekten yoksun olmaları ve toplumun kayda değer bir kısmı tarafından dışlanması böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Kılıç ve Oral (2006), çaresizliğin psikolojik bozuklukları beraberinde getirdiğini ve duygusal, davranışsal, bilişsel yansımaları olduğunu gösteren sonuçlar elde etmiştir. Çaresizliğin bir baş etme aracı olarak kullanılması, davranışsal yansıma olarak görünmektedir ve bu araştırma sonuçlarına göre konsomatrisler için de çaresizliğin bu yönde kullanımı söz konusudur.

Araştırmanın diğer bir bulgusuna göre duygusal ihlale maruz kalan konsomatrislerin baş etme yöntemi olarak iyimserlik/sosyal destek arayışı yöntemini kullandıkları görülmüştür. Sosyal destek zorlu yaşamla mücadelede her insanın başvurduğu en değerli baş etme yöntemi olarak kabul edilebilir. Özsoy ve Okyayuz (2016), sosyal destek yetersizliğinin insanları çaresizliğe itebildiğini ve baş etme mücadelesini düşürebildiğini gösteren sonuçlar elde etmiştir. Sosyal desteğin duygusal ihlal durumlarında kullanılan bir baş etme becerisi olması, araştırmada vurgulanan hususlardan birisidir. Konsomasyon yaparak hayatlarını sürdüren kadınların gelen müşterilerin tutum ve söylemleriyle maruz kaldıkları duygusal ihlal ile baş etme yöntemi olarak iyimserlik/sosyal destek arayışına başvurmaları beklendik bir tutum olarak görünmektedir.

Eğlence mekanlarında çalışan konsomatrislerin, müşteri olarak gelen kişilerin tutum ve söylemleri sebebiyle maruz kaldıkları ikincil travmalarla başa çıkma davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuca göre konsomatrislerin yaşadıkları ikincil travmalarla başa çıkma yöntemlerinin kısmi olarak ilişkili olduğu bulunmuştur. İkincil travma olarak uyarılma değişkeniyle başa çıkma alt

boyutu olan çaresizlik üzerinde etkili olduğu; duygusal ihlal değişkeniyle iyimserlik/sosyal destek arayışı üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda, konsomatrislerin yaşadıkları ikincil travmalarla başa çıkma yöntemlerinin kısmi olarak ilişkili olduğu bulunmuştur. İkincil travma olarak uyarılma değişkeniyle başa çıkma alt boyutu olan çaresizlik üzerinde etkili olduğu; duygusal ihlal değişkeniyle iyimserlik/sosyal destek arayışı üzerinde etkili olduğu gözlenmiştir.

ÖNERİLER

- Araştırmanın sonuçlarına göre ikincil travmatik strese maruz kalan konsomatrisleri bu etkilerden korumak için, içeriği işlevsel baş etme stratejilerini geliştirmeye yönelik, psikolojik sağlamlık ve farkındalık eğitimleri düzenlenebilir.
- Konsomatrislerin ifadelerine göre gelen müşterilerin yaptığı taciz, aşağılama ve şiddet gibi taşkınlıklardan kaynaklanan can güvenliklerinin tehdit altında olduğu görülmüş ve buna göre konsomasyon işi yapanların maruz kaldıkları travma ve iş güvenlikleri arasındaki ilişki araştırılabilir.
- Konsomatrislerin, geçim sıkıntısı ve yüksek ücret getirisi sebebiyle kendi istekleriyle çalıştıkları belirlenmiştir. Benzer bulgulara farklı çalışmalarda da rastlanmaktadır. (Durmaz, 2015; Kutluk ve Tukabaeva, 2015; Satır, 2014 ve Yiğit, 2018). Daha fazla bilgi kaynağı için konsomatrislerin duygusal okuryazarlık düzeylerini, kişilik yapılarını, aile dinamiklerini ve sosyal becerilerini de inceleyen daha kapsamlı bir çalışma yapılması önerilmektedir.
- Konsomatrislerin baş etme becerilerinin değerlendirilebilmesinde psikolojik sağlamlığın rolünü içeren bir çalışma yapılması da önerilmektedir.
- Bu araştırma yalnızca az sayıda veri grubu ile sınırlı olup daha fazla örneklem toplanarak daha geniş bir evrende çalışılabilir, çünkü çok az literatür olması sebebiyle bu konuda daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Açıkalm, N. (2013) Fuhuş pazarında sermaye olmak: Mersin örneği, *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 38(3).
- Ateş, A. ve Şahin, M. (2019). Alkollü eğlence mekanları çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri: Konya ili örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 1118-1132.
- Bonach, K., & Heckert, A. (2012). Predictors of secondary traumatic stress among children's advocacy center forensic interviewers. *Journal of child sexual abuse*, 21(3), 295–314.
- Bride, B. E. (2007). Prevalence of secondary traumatic stress among social workers. *Social Work*, 52(1), 63-70.
- Bride, B.E., Jones, J. L., & Macmaster, S. A. (2007) Correlates of secondary traumatic stress in child protective services workers. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 4(3-4),69-80.
- Bride, B. E., Robinson, Margaret, M., Yegidis, B., & Figley, C. R. (2004). Development and validadion of the secondary traumatic stres scale. *Research on Social Work Practice*, 14(1), 27-35.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Manual of data analysis for social sciences*. Ankara: Pegem Academi.
- Canel-Çınarbaş, D., & Doğan, F. (2019). Travma sonrası stres ile prososyal davranış arasındaki ilişkide travma sonrası büyümenin rolü. *Nesne*, 7(15), 201-213. DOI: 10.7816/nesne-07-15-04
- Çolak, B., Şişmanlar, Ş.G., Karakaya, I., Etiler, N., & Biçer, Ü., (2012). Çocuk cinsel istismarı olgularını değerlendiren meslek gruplarında dolaylı travmatizasyon. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 51-58.
- Demirci Aygün, Ö. (2019). *Kalp-damar hastanesi çalışanlarında görülen ikincil travmatizasyon, eş duyum yorgunluğu ve tükenmişlik belirtilerinin sıklığı ile bu sorunlarla ilişkili risk ve koruyucu faktörler: Siyami Ersek örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Durmaz, N. (2015). Eğlence sektöründe çalışma koşulları ve ayrımcılık: Çingeneler örneği, *Çalışma ve Toplum*, 44(1), 259-292.
- Erdoğan, D. (2018). *Ankara pavyon kültüründe erkekliklerin inşası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Figley, C.R. (2002). Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self care. *Journal of Clinical Psychology*, 58(11), 1433-1441.
- Figley CR. (2013). Compassion Fatigue: Coping With Secondary Traumatic Stress Disorder in Those Who Treat Traumatized (Ed CR Figley):1-20. New York, Routledge.

- Figley, C. R., & Gersons, B. P., Kleber, R. J. (Eds.). (2013). Beyond trauma: Cultural and societal dynamics. *Springer Science & Business Media*,75-98.
- Folkman, S., & Lazarus, R.S. (1985). If it changes it must be a proces: Study of emation and coping during three stages of a college examination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(1), 150-170.
- George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update (10a ed.) Pearson, Boston.
- Gomez Dominguez, E., & Rutledge, D.N. (2009). Prevalence of secondary traumatic stres among emergency nurses. *Journal Emergency Nursing*, 35(3): 199-204.
- Gündüz, B. (2020). Meslek elemanlarının yaşadıkları ikincil travmatik stres. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1-14.
- Gürdil, G. (2014). *Üstlenilmiş travma ve ikincil travmatik stresin travmatik yaşantılara müdahale eden bir grup üzerinde Geştalt temas biçimleri çerçevesinde değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gürkan, A., & Yalçın, N. (2017). Sağlık çalışanlarında ikincil travmatik stres. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (2): 90-95.
- Kahil, A. (2016). *Travmatik yaşantıları olan bireylere yardım davranışında bulunan profesyonel ve gönüllülerin ikincil travmatik stres düzeylerinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Kahil, A., Palabıykoğlu, N.F. (2018). İkincil travmatik stres. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(1),59-70.
- Karancı, N. A., Alkan, N., Akşit, B., Sucuoğlu, H., & Balta, E. (1999). Gender differences in psychological distress, coping, social support and related variables following the 1995 Dinal (Turkey) Earthquake. *North American Journal of Psychology*, 1(2), 189-204.
- Kesimci, A. (2003). *Perceived social support, coping strategies and stress-related growth as predictors of depression and hopelessness in breast cancer patients*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Kılıç, B.G., & Oral, N. (2006). Çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik üzerine bir gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13 (2),76-86.
- Kokurcan A., & Özsan H.H. (2012). Travma kavramının psikiyatri tarihindeki seyri, *Kriz Dergisi*, 20 (1-2-3),19-24.
- Kutluk, F, Yiğit, Z. (2018). Yeni Angara Müziğinde kadın ve “gizli senaryoları”. *Etnomüzikoloji Dergisi*, 1 (1), 9-24.

- Lerias, D., Byrne, M.K. (2003). Vicarious traumatization symptoms and predictors. *Stress and Health*, 19(3), 129-138.
- Niroula, G. (2017). Women vulnerability in informal entertainment sectors in Kathmandu: A human rights perspectives. *International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences*, 6(1), 23-46.
- Özen, Y. (2019). Psikolojik travmanın insanlık kadar eski tarihi. *The Journal of Social Science*, 3(5), 362-375.
- Özsoy, İ., Okyayuz, Ü.H. (2016). Amputasyon geçirmiş kişilerin baş etme becerileri: Olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 19(1), 45-51.
- Öztürk, O., Uluşahin A. (2016). *Mental health and disorders* [Ruh Sağlığı ve Bozuklukları]. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Pak, M. D., Özcan, E., İçağasıoğlu Çoban, A. (2017). Acil servis çalışanlarının ikincil travmatik stres düzeyi ve psikolojik dayanıklılığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (52),628-644.
- Siva, A. N. (1991). *İnfertilitede stresle baş etme, öğrenilmiş güçlülük ve depresyon incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tansel, B, Tunç, A., & Gündoğdu, M. (2016). Çocuk şube müdürlüğünde Çalışan polis memurlarının ikincil travmatik stres düzeylerinin incelenmesi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 675-688.
- Tukabaeva, L. (2015). *Göçün Feminizasyonu bağlamında Ankara'da eğlence sektörü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Whitfield, N., & Kanter, D. (2014). Helpers in distress: Preventing secondary trauma. *Reclaiming Children and Youth*, 22(4),59-61.
- World Health Organization (2013). *Guidelines for the management of conditions that are specifically related to stress*. World Health Organization, Geneva.
- Yalçın, H. ve Erkoç, E. (2019). Eğlence sektöründe çalışan kadınların çalışma koşullarının incelenmesi ve ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenlerle ilişkisi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 187-207.
- Yıldırım, G., Kıdak, L.B., & Yurdabakan, İ. (2018). İkincil travmatik stres ölçeği: Bir uyarılma çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(1), 45-51.
- Yılmaz, B., Şahin, N.H. (2007) Arama kurtarma çalışanlarında travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası büyüme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 22(59),119-133.